

УДК 327(474.5+476)+338.98:621.031

Гарапко Віктор Федорович

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

**ПРОБЛЕМИ НУКЛЕАРНОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА ТА
ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЛИТВИ:
АСПЕКТИ ВІДНОСИН ЗІ СХІДНИМИ СУСІДАМИ**

Стаття досліджує проблему забезпечення енергетичної безпеки Литви в умовах сучасних викликів та у відповідності з принциповим підходом ЄС по зменшенню енергетичної залежності від Росії. Висвітлено міжнародні політичні та екологічні аспекти нуклеарного енергетичного будівництва у Білорусі та Литві. Встановлено, що проблемні аспекти спорудження Островецької АЕС у Білорусі складають серйозний камінь спотикання у литовсько-білоруських відносинах.

Ключові слова: енергетична безпека, Островецька АЕС, Вісатінська АЕС, Угода БРЕЛЛ, ENTSO-E, МАГАТЕ, Конвенція Espro, білорусько-литовські відносини.

Кардинальні у сучасному світі питання енергетичної безпеки, котра повинна передбачати досягнення належного ступеня самодостатності у забезпеченні енергоносіями і виробленні електроенергії, диверсифікації їх джерел та засобів постачання стали дражливими не лише для Литви, чи України, але й для багатьох інших країн. До прикладу, Білорусія, як антагоніст Литви у сфері розвитку атомної енергетики, здається, цілком свідомо того, що енергоресурси і геополітика нероздільні і хто контролює ринок електроенергії, той і впливає безпосередньо на соціально-економічний добробут регіону [4]. Жодна фразеологія, публіцистичні кампанії, обіцянки оманливих вигод для балтійських держав від проектів будівництва об'єктів атомної енергетики в Білорусі, чи Російській Федерації не здатні приховати цих очевидних реалій. А прямий шантаж Москви по відношенню до залежних від неї країн на ринку енергоносіїв є зайвим аргументом для досягнення оптимальної збалансованості у цій стратегічній для будь-якої держави царині. Це вже не просто економіка, чи соціальна сфера. Це стратегічна безпека у всій її багатовимірності!

Республіки Балтії без довгих вагань розпочали модернізацію своїх енергетичних систем та знайшли альтернативні джерела постачання паливних та енергетичних ресурсів, висмикнувши у свого норавливого та небезпечного східного сусіда серйозний важіль впливу на їхню безпеку. А Литва, крім того, узяла на себе зобов'язання до 2009 р. припинити експлуатацію Ігналінської АЕС, на котрій використовувались реактори «чорнобильського» типу РБМК-1500. Після виконання цього зобов'язання країна мало чи не на усі 100 % залежить від імпорту енергоносіїв та електроенергії. Принаймні ця залежність вельми суттєва. Тому проблема реалізації проектів «самозабезпечення» електроенергією, що має як економічні, так і політико-стратегічні та безпекові аспекти постала на порядок денний в 2000-х рр. з усією гостротою. Було вирішено розпочати будівництво нового об'єкту атомної енергетики, котрий мав би повністю вирішити це завдання.

Приклад Литви, котра поступово та органічно сходила з російської «енергетичної голки» є достатньо повчальним та показовим. Її залежність від постачання електроенергії щороку зменшувалась, а литовсько-російські відносини у цій сфері вирівнювались, гармонізувались і Вільнюс у жодному разі не давав можливостей чинити на себе тиск по цих питаннях. Разом з тим, поки це було можливо і доцільно Литва творила єдиний енергетичний простір зі своїми сусідами, як з іншими країнами Балтії, так і з Росією та Білорусією, перевівши відносини в енергетичній сфері на раціональну комерційну основу. Україна цим шляхом, на жаль, не пішла і змушена була раз у раз, принаймні до 2014 р. постійно поступатися під тиском російських вимог з помітною політизацією відносин у питанні постачання енергоносіїв. Лише нещодавно, 28 червня 2017 р. Компанія «Укренерго» під час Генеральної Асамблеї об'єднання операторів

систем передачі електроенергії *ENTSO-E* у Брюсселі підписала угоду про умови приєднання України до енергетичної системи Європи. Про це на своїй сторінці у *Facebook* повідомив голова компанії Всеволод Ковальчук (за інформацією агентства «Українські національні новини» (УНН) [13]. А вже в лютому поточного року делегація «Укренерго» відвідала з робочим візитом Брюссель. Вперше в штаб-квартирі *ENTSO-E* в рамках пленарного засідання Регіональної групи континентальної Європи у складі 28 європейських операторів системи передачі Вс. Ковальчук представив своє бачення важливості і результатів інтеграції в європейську енергосистему для України і для членів *ENTSO-E*. До слова, Литва так само наразі ще не є членом цього консорціуму енергооператорів, але провадить цілеспрямовані дії по виходу з єдиної енергетичної системи зі своїми східними сусідами. То ж її досвід потребує поглибленого вивчення [19].

У вітчизняній політичній науці це питання ще не було предметом спеціального дослідження і ми маємо змогу спиратися лише на первинну інформацію, а також на публіцистичні розвідки та попередні експертні оцінки з цього питання. Нашою метою, відповідно, є дослідження зовнішньополітичних аспектів нуклеарного енергетичного будівництва та енергетичної безпеки Литви, передусім у її відносинах зі східними сусідами. Оскільки проект побудови Калінінградської АЕС на території РФ поки пригальмований, то зовнішньополітичний контекст цієї проблеми уплетений у відносини Литви з Білоруссю та найближчими зацікавленими балтійськими країнами. Хоч «російський фактор» фігурує в усіх відповідних контекстах.

Проект будівництва другої литовської АЕС розробляли кілька зацікавлених країн – Литва, Латвія, Естонія і Польська республіка, розвиток атомної енергетики якої загальмувався ще в період «радянської Польщі». Щоправда, остання згодом відмовилася від участі у проекті і узяла курс на власне атомне енергетичне будівництво. У 2008 р. було прийнято рішення про пошук основного партнера по будівництву Вісагінської АЕС, а через три роки було оголошено про приєднання до проекту американських компаній *General Electric* і *Westinghouse* з проектом встановлення реакторів типу AP1000. Пізніше з проектом пов'язували японську компанію *Hitachi* з її реакторами ABWR [5].

Литва і *Hitachi* приступили до офіційних переговорів щодо умов договору про концесію ще в 2011 р., а в 2012 р. він був парафований. Суспільна важливість атомного енергетичного будівництва не виключала врахування позиції громадськості у форматі референдуму з цього питання [2]. В жовтні 2012 р. на дорадчому референдумі литовці не підтримали проект спорудження АЕС. У голосуванні взяли участь 52,58 % громадян, зареєстрованих у списках, що складає достатньо значний відсоток як для консультативного референдуму. Часто-густо на парламентські вибори з'являється менша кількість виборців. Проект був підтриманий усього 35,23 % голосів, у той час, як проти виступили 64,77 % тих, хто узяв участь в голосуванні [23].

Уряд Литви наразі не оголосив остаточного рішення про те, чи буде будуватися станція в країні. Після референдуму *Hitachi* заявила, що не змінює своєї позиції з питання інвестицій в Литві, і оголосила, що чекає позиції уряду. Японці також пропонували побудувати кілька заводів і створити кілька сотень робочих місць. Вони обіцяли, що заводи будуть забезпечені замовленнями не тільки для литовської АЕС, але і після завершення її будівництва. За підрахунками 2012 р. вартість проекту нової станції в Литві може скласти до 5 млрд. євро, а з урахуванням прогнозованих відсотків, інфляції і змін вартості інвестицій через коливання валютних курсів – близько 6,8 млрд. євро. Тоді планувалося, що *Hitachi* буде належати 20% акцій майбутнього оператора станції, Литві – 38%, Латвії – 20%, а Естонії – 22% акцій [12].

15 квітня 2008 р. литовський уряд схвалив проект по створенню єдиної енергетичної компанії *LEO LT*, яка б узялася за практичну реалізацію плану з будівництва нової АЕС у Литві [15]. Усі політичні сили країни єдині у чіткому розумінні усіх сенсів цього проекту. У березні 2014 р. литовські парламентські партії підписали угоду про основні віхи зовнішньої політики, політики безпеки і оборони на 2014-2020 рр., де містилося зобов'язання якнайшвидшої реалізації проекту нової АЕС [12].

Навіть Мінськ шукає альтернативні шляхи та інструменти покращення свого енергетичного балансу з огляду на періодичні прояви шантажу з боку Росії у постачанні нафти, газу, використання білоруської транзитної трубопровідної системи тощо. Каменем спотикання у литовсько-білоруських взаєминах стала реалізація проекту по спорудженню Білоруської АЕС біля м. Островця Гродненської обл. у відносній близькості від кордону з Литвою. Конфлікт між обома країнами триває з самого початку будівництва БілАЕС, котре узяло старт за Указом Президента О. Лукашенка № 499 від 2 листопада 2013 р. [18]. Але перші роботи по виїмці ґрунту на будівельному майданчику розпочалися ще в 2011 р. невдовзі після укладення відповідної угоди з Російською Федерацією, котра виступила головним інвестором будівництва. Введення в експлуатацію першого енергоблоку АЕС за проектом повинно відбутися у 2018 р., а другого – у 2020 р. [3]. Литовську владу та населення країни вельми непокоїть і дратує радянська практика замовчування і навіювання атмосфери таємничості навколо будівництва, що перебуває у протиріччі з цивілізованими правилами співіснування та нормами міжнародного права. Скажімо, рішення про строки завершення проекту ухвалювалися чомусь у закритому режимі Радою Республіки Національних Зборів Республіки Білорусь 2 березня 2015 р. Як свідчила попередня практика закриті засідання проводяться у випадках особливої делікатності обговорюваних питань. Невдовзі після опублікування з відкритого доступу зник також президентський указ про скликання позачергової сесії Ради Республіки, котра мала розглянути питання нуклеарного будівництва.

Литва, природно, вимагає більшої прозорості у даному питанні. Країна, зі свого боку, повсякчас демонструвала відкритість у всіх випадках, пов'язаних з нештатними ситуаціями на Ігналінській АЕС в 1994 та 2010 рр. На об'єкті та прилеглих територіях постійно проводиться радіаційний моніторинг, результати котрого з відповідними розрахунками і поясненнями публікуються у відкритих джерелах. Для цього достатньо переглянути сторінки онлайн-ресурсу Ігналіни [14]. Оскільки спорудження АЕС у Вісагінасі заплановано так само неподалік від кордонів з сусідніми Білоруссю та Латвією, то належному ступеню публічності рішень і заходів, пов'язаних з цим проектом приділяється чимала увага. Литва не дає нікому, в тому числі й Білорусі особливих приводів висувати претензії щодо недодержання міжнародних норм, технічних стандартів чи практики замовчування у реалізації її атомного проекту.

20 вересня 2012 р. на нараді Ради міністрів країн Балтії у Вільнюсі була досягнута домовленість про заснування компанії по проекту Вісагіньської АЕС і створення міждержавної робочої групи [2]. У 2013 р. компанії *Lietuvos energija*, *Latvenergo* і *Eesti Energia* підготували спільну позицію про економічну вигоду проекту нової АЕС, в якій говорилося, що проект попереднього уряду можна істотно поліпшити [12]. 29 вересня 2012 р. у Сеймі Литви відбулась конференція «Литва-Білорусь: ядерне сусідство», на котру запросили парламентаріїв, політиків та громадських діячів обох країн. Як відзначалося в громадському інтернет-виданні соціал-демократичного спрямування «*Маладая грамада*» не обійшлося без інцидентів. Координатор Білоруської антиядерної кампанії, відповідальний секретар Громадської екологічної експертизи проекту Білоруської АЕС Тетяна Новікова та координатор громадської кампанії «Островецька атомна – це злочин!» Микола Уласевич напередодні конференції були оголошені МЗС Литви персонами нон-грата і не допущені на територію країни. З цього був зроблений висновок, що литовська сторона не зацікавлена у даному контексті у співпраці з «зеленими», котрі у принципі виступають проти будь-яких атомних енергетичних проектів, бо спорудження Вісагіньської АЕС є справою неабиякої політичної важливості [1]. Не заперечуючи останнього, ми не можемо робити висновки про недостатню прозорість у реалізації усіма трьома балтійськими країнами наміру досягнути належної самодостатності у сфері електроенергетики.

Принагідно відзначимо, що світова спільнота у подібних питаннях керується нормами багатосторонньої міжнародної Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991 р., відомої як Конвенція *Espo* (за місцем її підписання в м. Еспо у Фінляндії). Одне з положень документу прямо встановлює обов'язок забезпечити, щоб оцінка впливу на навколишнє середовище проводилася до прийняття рішення

про санкціонування або здійснення запланованого виду діяльності, вказаного у Додатку I (включно й будівництво АЕС), який може мати значний шкідливий транскордонний вплив [8].

«Ядерний конфлікт» навколо побудови Островецької АЕС поки не проявляє тенденції до згасання. Білоруський портал *belsat.eu* на початку травня 2016 р. повідомив, що на ній в середині квітня обвалилася частина опорної конструкції майбутньої будівлі контролю ядерної безпеки. Не дивлячись на те, що представники БілАЕС цю інформацію назвали «повною нісенітницею», МЗС Литви викликало посла Білорусі і вручило йому ноту щодо цього інциденту. Як повідомив агентству *Delfi* шеф литовської дипломатії Л. Лінкявічюс: «Ми відразу ж, щойно отримали цю інформацію з неформальних джерел, стали вживати заходів, а сьогодні до міністерства був викликаний посол Білорусі, якому була вручена нота з вимогою пояснень цього інциденту або аварії, про інші можливі події, що трапилися до цього, оскільки про це пишуть білоруські ЗМІ» [9].

Черговий, вже більш серйозний інцидент трапився влітку 2016 р. За повідомленнями, 10 липня у процесі транспортування і встановлення понад 300-тонного корпусу ядерного реактора, він впав на землю з висоти 2-4 метрів. Литва офіційно звернулася до влади Білорусі з вимогою провести ретельне розслідування причин аварії, яка нещодавно сталася неподалік її кордонів, а також повідомити про це сусідні країни і Міжнародне агентство по атомній енергії *МАГАТЕ*. Як повідомив в інтерв'ю «Радіо Свобода» Л. Лінкявічюс, втручання міжнародних організацій необхідне з огляду на «недостатню культуру безпеки» в Білорусі. Він наголосив з приводу інциденту, що це вже не перший випадок у Білорусі, тому покладатися на запевнення її керівництва його країна не може [20].

Важливість цієї проблеми у міждержавних відносинах обох країн така, що на офіційному сайті білоруського Посольства в Литві спеціальну сторінку відведено оглядові європейської практики будівництва АЕС у порівнянні з білоруськими реаліями. На ній зазначається, що розміщення БілАЕС не становить якогось особливого випадку. Вона знаходиться у 53 кілометрах від литовського кордону, хоч у країнах ЄС зустрічаються випадки значно ближчого розташування подібних об'єктів до кордонів з державами-сусідами [17]. Але Литва не в самому цьому факті вбачає проблему.

Претензійну практику відносин з Білоруссю та з Російською Федерацією у сфері енергетичної безпеки офіційний Вільнюс запропонував застосувати і своїм балтійським партнерам. На початку січня 2016 р. Латвію, Естонію, Польщу та Фінляндію було закликано не купувати електроенергію зі споруджуваних у Білорусі та Калінінградській області Росії «небезпечних» атомних електростанцій, котрі міністр енергетики Литви Рокас Масюліс визначив як загрозу для довкілля. Окрім того, міністр підкреслив, що ці АЕС створюють нечесну конкуренцію на ринку електроенергії. «Потрібно подати чіткий сигнал про те, що електроенергія, яка виробляється з порушенням міжнародних регламентів ядерної безпеки та міжнародної оцінки впливу на довкілля, не буде прийнята в Євросоюзі. Тому необхідно негайно і детально обговорити це питання – спочатку на регіональному, а потім – на рівні ЄС, і прийняти рішення, щоб забезпечити однакові умови торгівлі електроенергією з цими країнами», – йшлося у листі Масюліса, відправленого до відповідних міністрів балтійських країн [11].

В жовтні 2016 р. Л. Лінкявічюс закликав головного координатора зовнішньої політики Євросоюзу Федеріку Могеріні натиснути на Білорусь з тим, щоб забезпечити безпеку АЕС, відзначивши, що зустрів у неї цілковите розуміння позиції Литви. А одною з перших заяв новопризначеного литовського прем'єр-міністра Саулюса Скверняліса стала та ж сама критика будівництва АЕС у Білорусі, котре, за його словами, становить пряму загрозу для його країни через порушення норм будівництва [16]. Як ми бачимо, не дивлячись на результати парламентських виборів та зміну політичного керівництва литовська влада займає рішучу і послідовну позицію у дражливому питанні білоруського ядерного будівництва.

Загалом, курс Вільнюса у сфері енергетичної безпеки на подальшу перспективу передбачає спирання на потенціал Енергетичної хартії та взаємодію із структурами ЄС та крупними світовими постачальниками енергоресурсів, виключаючи, звісно, Росію. На сьогоднішній день литовська електроенергетична система наразі працює в рамках так званої Угоди *БРЕЛЛ* (Білорусь – Росія – Естонія – Латвія – Литва). Як відзначив у одному з інтерв'ю

крупний білоруський посадовець заступник міністра енергетики Михайло Михадюк взаємодія країн – сторін угоди базується на принципах взаємної економічної доцільності та підвищення надійності роботи енергосистем. Для споживача важлива кінцева вартість електроенергії. Крім того, експорт електроенергії з Білорусі до Литви здійснюється і також може здійснюватися для надання аварійної допомоги литовській енергосистемі в разі позаштатних ситуацій. Але у 2012 р. Сейм прийняв закон, який передбачає вихід Литви з *БРЕЛЛ* і приєднання до європейської мережі *ENTSO-E*, що передбачає відключення синхронних зв'язків між енергосистемами зі східними сусідами [6]. Це дасть змогу купувати достатньо дешеву електроенергію зі Швеції і в перспективі й Польщі.

Лише за 3 роки цей законодавчий акт був імплементований у рішенні виконавчої влади. Згідно положенням затвердженого литовським урядом 22 червня 2015 р. документу про стратегічні орієнтири євроінтеграційного партнерства до 2020 р. Литва прагнути створення інтегрованого енергетичного ринку з країнами енергетичного співтовариства і співробітництва в рамках програми «Східного партнерства» [22]. І ось лише 2017 р. проект переорієнтації литовської енергетичної системи на захід почав набувати конкретних контурів. У травні країни Балтії і Польща досягли попередньої домовленості про синхронізацію енергосистем Литви, Латвії та Естонії з мережами континентальної Європи через Польщу, через вже побудовану змичку *LitPol Link*. При цьому сторони не виключали можливості будівництва в майбутньому нових енергомостів. Однак на початку вересня 2017 р. стало відомо про розбіжності між прибалтійськими країнами щодо цього проекту. Естонія заявила, що не може при синхронізації електромереж погодитися на ненадійний і дорогий варіант однієї змички. За словами міністра економіки та інфраструктури Естонії Кадрі Сімсон, для синхронізації необхідно не менше двох змичок по напрямку Литва-Польща, щоби система була надійною. Латвійський прем'єр Маріс Кучінскіс також дотримується цієї думки. У висновках проведеного Об'єднаним центром досліджень Єврокомісії експертного вивчення питання говориться, що найоптимальнішим варіантом є синхронізація через дві змички *LitPol Link*: в цьому випадку витрати на синхронізацію можуть скласти 770-960 млн. євро, тоді як при одній змичці вони складуть 900 млн. євро [10].

Але у цьому ж вересні 2017 р. дії і демарші з боку Росії, котрі викликали вмотивовану тривогу у литовських урядовців призвели до публічного оголошення про високу імовірність пришвидшеної реалізації так званого «Плану-Б». За даними фахівців *ENTSO-E*, одну нову лінію електропередачі Росія буде на кордоні з Естонією, зміцнюючи тим самим свою систему ЛЕП, а також на кордоні з Білоруссю. Крім того, Білорусь протягне ЛЕП від споруджуваної Білоруської АЕС. Незалежність енергосистеми Калінінградської області забезпечується за допомогою будівництва нових теплових електростанцій. «Росія на сьогоднішній день готується до нашої синхронізації і готується до закритої роботи, робить все, щоб замкнути *БРЕЛЛ* без нас. Я не буду дуже здивований, якщо через кілька років не ми відключимося, а нас відключать», – повідомив Інформагенції *Baltic news service (BNS)* представник опозиції, член парламентської комісії з енергетики Дайнюс Кряйвіс [10]. Голова комісії з енергетики сейму Литви Віргіліюс Подяріс теж закликає готуватися до «Плану-Б». З його слів стало, нарешті, зрозуміло, що це за план. Парламентарій зауважив наступне: «Події розвиваються так, що Литві настав час готуватися до «Плану-Б» – синхронізуватися з європейськими мережами самостійно, не прив'язуючись до планів Латвії та Естонії в енергетиці» [10]. Тому абсолютно логічною виглядає «несподівана» заява литовського прем'єра С. Скварняліса під час його вересневого візиту до Польщі про те, що найближчим часом буде підписано угоду з Польщею по питанню синхронізації енергетичних систем.

На перешкоді цьому стануть лише певні технічні ускладнення непринципового характеру. За словами голови правління компанії литовської електропередавальної мережі *Litgrid* Рімвідаса Штілініса, така ідея раніше не розглядалася, а чи можливо це технічно, буде вивчатися в тому випадку, якщо буде прийнято політичне рішення. Якщо Литва вирішить реалізовувати проект синхронізації своїх електроенергетичних мереж з країнами ЄС наодинці без своїх балтійських партнерів, то на кордоні з Латвією їй доведеться встановити так звані перетворювачі, які з'єднують енергосистеми, що діють в різних синхронних режимах [10].

Прямим наслідком на білоруську ядерну енергетичну програму є положення вже згаданого литовського урядового документу від 22 червня 2015 р. про стратегічні орієнтири євроінтеграційного партнерства до 2020 р. щодо «підвищення розуміння та більш активну участь держав-членів ЄС, що живуть по сусідству у питанні побудови ядерних об'єктів», котрі повинні відповідати міжнародним стандартам, а також щодо забезпечення безпечних умов і рівних конкурентних можливостей для місцевих і зовнішніх постачальників енергії [22].

Зі свого боку білоруська дипломатія теж вирішила піти шляхом висунування претензійних вимог щодо литовського нуклеарного енергетичного проекту. В ході переговорного процесу навколо проекту будівництва Білоруської АЕС у офіційного Мінська були позначені контрзапитання з будівництва Вісагінської АЕС [4]:

1. До сих пір білоруській стороні, за її нещодавньою заявою, не надані детальні результати досліджень з оцінки майданчика Вісагінської АЕС відповідно до нормативного документу з безпеки *МАГАТЕ DS 422 «Сейсмічна небезпека в оцінці майданчика для ядерних установок»*. Одним з ключових питань Литви щодо цього критерію оцінки безпеки майданчика будівництва Білоруської АЕС в Островці, залишається достатність виконаних білоруською стороною сейсмологічних, сейсмотектонічних і геофізичних досліджень. Мінськ відзначає, що при проектуванні Білоруської АЕС тільки за даним напрямком було виконано 27 видів робіт і розроблено 66 звітів. У той же час, у звіті по ОБНС (Оцінка впливу на навколишнє середовище) Вісагінської АЕС згадуються результати тільки 7 видів робіт по обґрунтуванню сейсмічної безпеки станції.

2. Крім того, у звіті по ОБНС Вісагінської АЕС відсутня оцінка впливу факторів навколишнього середовища на безпеку АЕС, яку необхідно було виконати з урахуванням вимог інструкцій з безпеки *МАГАТЕ NS-R-3 «Оцінка майданчика для ядерних установок»*, *NS-G-3.1 «Зовнішні події техногенного походження в оцінці майданчика для атомних електростанцій»*, *NS-G-3.2 «Розсіювання радіоактивних матеріалів в повітрі і воді і облік розподілу населення при оцінці майданчика для атомних електростанцій»*, *NS-G-3.3 «Оцінка сейсмічного ризику для атомних електростанцій»*, *NS-G-3.4 «Облік метеорологічних явищ при оцінці майданчика для атомних електростанцій»*, *NS-G-3.5 «Небезпека повені для атомних електростанцій, розташованих на прибережних територіях і річкових ділянках»*, *NS-G-3.6 «Геотехнічні аспекти оцінки ділянки і обґрунтування будівництва атомних електростанцій»*. Білорусь при виборі майданчика для будівництва Білоруської АЕС врахувала вимоги перерахованих вище документів, і сьогодні результати проведених оцінок на підставі вимог інструкцій з безпеки повністю відображені у звіті про ОБНС Білоруської АЕС.

Що стосується майданчика для розміщення Вісагінської АЕС, то він був обраний у 2008 р. без розгляду альтернативних майданчиків. Даний вибір литовська сторона раціонально обґрунтувала тим, що на обраному майданчику вже існують інфраструктурні елементи Ігналінської АЕС. Це саме так. Але незрозуміло чому Мінськ вирішив висунути з цього приводу претензійну заяву.

На початку 2017 р. Вільнюс відвідала місія на чолі з заступником Гендиректора і главою Департаменту з ядерної безпеки *МАГАТЕ* Хуаном-Карлосом Лентихо. «Я був на будівництві (БілАЕС – від авт.) в минулому році, з моєї точки зору, це серйозний проект», – повідомив чиновник пресі. В середині січня, після проведеної в Островці місії «*seed*» представники агентства заявили, що Білорусія належним чином врахувала зовнішні загрози, які можуть виникнути для майданчика АЕС. За словами Х.-К. Лентихо, Білорусь повинна зміцнити співробітництво з Литвою, тим самим довівши, що готова забезпечити ядерну безпеку. Коментуючи те, що Мінськ уникає повідомлень про інциденти на будмайданчику, заступник Гендиректора *МАГАТЕ* запевнив, що це не ядерні аварії, але агентство все одно заохочує повідомлення про такі події. «Я гадаю, що для сусідніх держав дуже важливо забезпечити близьку співпрацю. Важливо створювати канали, які б полегшили отримання інформації, важливої для власних громадян. Я вважаю, що ядерна безпека – це відповідальність країн: обох – як тих, що володіють ядерною станцією, так і сусідніх. Агентство заохочує близьку співпрацю, консультації між країнами, полегшення обміну інформацією, що важливо для захисту населення, якщо щось трапиться», – сказав керівний посадовець *МАГАТЕ*. Але

проблема, здається, якраз в останньому. Литовцям дуже б не хотілося, щоби щось трапилося і тому литовський уряд, не покладаючись цілком на попередні висновки *МАГАТЕ*, вказав, що агентство не оцінило критеріїв вибору майданчика, сейсмічних досліджень, впливів на навколишнє середовище [7]. Нам видається, що саме ці претензії Вільнюса призвели до формулювання контрпретензій білоруської сторони, про котрі ми вели мову вище.

Ще раз відзначимо, що проекти будівництва атомних електростанцій у Литві та Білорусі, крім цілком самостійного значення у міжнародній політиці в регіоні повинні розглядатися також як індикатор градусу відносин між Вільнюсом та Мінськом. На початку червня 2017 р. Президент Литви Даля Грібаускайте у своєму щорічному Посланні Сейму і народові республіки не лише зачепила цю проблему, але й подала її в достатньо гострому політичному ракурсі, наголосивши, що «з огляду на географічне положення і розмір території ми були і знаходимося в зоні інтересів Сходу і Заходу, тому за можливість самим створювати свою державу ми повинні вести постійну боротьбу». Небезпечні атомні електростанції, котрі заплановано спорудити в Білорусі та Російській Федерації глава литовської держави назвала «новим інструментом гібридної війни», флюїди котрої, за її словами, неможливо не відчувати, мешкаючи у Литві. Щоправда, уточнює Д. Грібаускайте, Росія «нам війну не оголошувала і каже, що не знає ні про яку війну, але так і повинно бути, тому що ця війна – гібридна». Литва та інші країни Балтії і раніше перебували на лінії фронту. З них починається протистояння євроатлантичної спільноти російської агресії [24].

Подібна різка заява литовського Президента позначила можливий поворот зовнішньої політики держави, до чого схиляються окремі експерти. «Потрібно розуміти, що Литва вважала себе чимось на зразок моста між Євросоюзом і Білоруссю, адвокатом сусідньої держави перед Брюсселем, який вмів знайти спільну мову з Мінськом. Таке ставлення тривало досить довго, до тих пір, поки Мінськ чітко і недвозначно заявив про намір будувати свою атомну станцію поблизу кордонів з Литвою», – зазначив відомий політичний експерт, фахівець Вищої школи економіки (Москва) А. Суздальцев. Він вважає, що після відмови Мінська припинити будівництво АЕС ставлення Литви до Білорусі різко змінилося. «По-перше, з будівництвом АЕС Мінськ стає конкурентом Литви на енергетичному ринку. По-друге, атомна станція будуватиметься силами не кого-небудь, а Росії, що автоматично перетворює Мінськ в пособника ворога Прибалтики номер два», – сказав Суздальцев. Тому, за його висновком, період загравання Вільнюса і Мінська з цією заявою Д. Грібаускайте можна вважати вичерпаним [21]. Можливо, такий висновок поки є передчасним, але посилки позначені вірно.

Зовнішня політика держав повинна «працювати» на розвиток їхньої економіки, на отримання економічних переваг різними методами з додержання балансу інтересів, взаємовигідності і цивілізованих норм позиціонування на міжнародній арені. А якщо мова йде про стратегічну проблему забезпечення енергоресурсами, енергетичну безпеку – то тим більше. Економічна доцільність у даному випадку може поступитися місцем чіткому політичному розрахунку. А за безпеку, як це легко зрозуміти, треба платити.

Литовське керівництво, очевидно, розглядає свою політику як прояв демократичного транзиту до країн «Східного партнерства», до котрих віртуально відноситься й її південна сусідка. Відносини Вільнюса та Мінська мають очевидну й зрозумілу вигоду для них обох. В умовах мінливого і конкурентного світу в жодному разі не можна нехтувати очевидними перевагами економічної співпраці і добросусідських відносин. Конфліктність, як у випадку з білоруським атомним проектом, треба якщо не випереджувати, то, принаймні знімати, бо вимагається не так вже й багато – прозорість і відкритість в його реалізації, у безпечності котрого зацікавлена, звісно, сама Білорусія, її влада та населення. Обидві країни мають величезний потенціал поступального розвитку взаємин, свого роду «обреченість» на партнерство, котре поставлене на вигідну й міцну економічну основу.

Але не слід забувати й те, що, не дивлячись на періодичні тертя у стосунках Мінська та Москви, режим О. Лукашенка у своїй зовнішній політиці орієнтується на Схід і є провідником політики збільшення російського впливу в Центрально-Східній Європі. Розмах гібридної війни, котру веде путінська Росія змушує зайняти жорсткішу позицію у питаннях відносин зі

східними сусідами, що позначається і на тих заходах і засобах забезпечення власної енергетичної безпеки, котру провадить литовське політичне керівництво. Але проблема спорудження Вісагінської АЕС поки залишається нерозв'язаною і в аспекті фактичного будівництва, і в аспекті прийняття остаточного рішення щодо нього.

Список використаних джерел:

1. Броквич Э. Ядерное соседство / Эрин Броквич // Маладая грамада. Маладыя сацыял-дэмакраты. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msdd-mh.info/news/yadernoe-sosedstvo>. Дата звернення: 9 січня 2017 р.
2. Вайда П. Совет министров стран Балтии учредит компанию по Висагинскому проекту / Петрас Вайда // The Baltic Course. International Internet Magazine. Baltic States News & Analysis. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.baltic-course.com/rus/energy/?doc=63173>. Дата звернення: 28 грудня 2016 р.
3. Ввод в эксплуатацию блоков Белорусской АЭС рассмотрели за закрытыми дверями // Новостной интернет-портал Ru.Delfi.Lt. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.delfi.lt/abroad/belorussia/vvod-v-ekspluatatsiyu-blokov-belorusskoj-aes-rassmotreli-za-zakrytymi-dvermi.d?id=67318756#ixzz3TFJ3ug7r>. Дата звернення: 28 грудня 2016 р.
4. Висагинская АЭС – бессмысленный и опасный проект Литвы. 26.04.2017 12:47 – Новости Общества // News.21.by. Стартовая страница Беларуси. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.21.by/society/2017/04/26/1321109.html>. Дата звернення: 18 травня 2017 р.
5. Висагинская АЭС – планируемая литовская АЭС. 08. 01. 2017 // Мир АЭС. Все АЭС России, Украины, Беларуси и мира. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://miraes.ru/visaginskaya-aes-planiruemyaya-litovskaya-aes/>. Дата звернення: 19 травня 2017 р.
6. Интервью заместителя Министра энергетики Беларуси М. Михадока газете «Lietuvos rytas» (2016.03.03) / Справка «Атомная энергетика в Беларуси и мире» // Посольство Республики Беларусь в Литовской Республике. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lithuania.mfa.gov.by/ru/visit_Belarus/nuclear/press/aaf45a89543f45fa.html. Дата звернення: 15 січня 2017 р.
7. Кетлярюс А. Представитель МАГАТЭ: проект БАЭС серьезный / Главная страница новостей в Литве / Артурас Кетлярюс // Экспресс-неделя. – 2017. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nedelia.lt/news-lt/27521-predstavitel-magate-proekt-baes-sereznyu.html>. Дата звернення: 15 лютого 2017 р.
8. Конвенция об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте. (г. Эспо, Финляндия 25 февраля 1991 г.) // Conventions.ru – сайт по международному праву. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=398. Дата звернення: 1 лютого 2017 г.
9. Литва викликала посла Білорусі через інформацію ЗМІ про інцидент на Островецькій АЕС // Європейська правда. – 2016. – 5 травня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/05/5/7048846/>. Дата звернення: 15 червня 2016 р.
10. Литва думает о синхронизации энергосистемы с ЕС без Латвии и Эстонии. 12.09.2017 // Информационное агентство Интерфакс-Украина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://miraes.ru/visaginskaya-aes-planiruemyaya-litovskaya-aes/>. Дата звернення: 18 вересня 2017 р.
11. Литва заклікала країни Балтії не купувати енергію з АЕС Росії та Білорусі // Європейська правда. – 2016. – 6 січня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/01/6/7043068/>. Дата звернення: 15 червня 2016 р.
12. Литва и Hitachi создадут СП по проекту новой АЭС // Новостной интернет-портал Ru.Delfi.Lt. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.delfi.lt/news/economy/litva-i-hitachi-sozdadut-sp-po-proektu-novoj-aes.d?id=65426034>. Дата звернення: 20 травня 2017 р.
13. Мартинюк В. Україна підписала угоду про приєднання до енергосистеми Європи / Новини: Події. Середа, 28 червня 2017, 21:30 // Інформаційне агентство «Українські національні новини» UNN. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1673299-ukrayina-pidpisala-ugodu-pro-priyednannya-do-energosistemi-yevropi>. Дата звернення: 29 червня 2017 р.
14. Мониторинг // Игналинская атомная электростанция. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.lt/ru/monitoring/>. Дата звернення: 2 лютого 2017 р.
15. Правительство Литвы одобрило проект по созданию LEO LT // Информационное агентство REGNUM. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/986821.html>. Дата звернення: 29 серпня 2016 р.
16. Прем'єр Литви: нова АЕС в Білорусі становить для нас загрозу // Європейська правда. – 2017. – 16 лютого. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/16/7061740/>. Дата звернення: 17 лютого 2017 р.
17. Справка «Атомная энергетика в Беларуси и мире» // Посольство Республики Беларусь в Литовской республике. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lithuania.mfa.gov.by/ru/visit_Belarus/nuclear/. Дата звернення: 15 січня 2017 р.
18. Указ Президента Республики Беларусь 2 ноября 2013 г. № 499 «О сооружении Белорусской атомной электростанции» // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=P31300499&p1=1>. Дата звернення: 11 січня 2017 р.
19. Укрэнерго презентовало ENTSO-E свое видение интеграции в европейскую энергосистему // Terminal. – 2018. – 16 февраля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oilreview.kiev.ua/2018/02/16/ukrenergoprezentovalo-entso-e-svoe-videnie-integracii-v-evropejskuuyu-energosistemu/>. Дата звернення: 18 травня 2018 г.
20. Щур М., Wesolowsky Т. Атомна аварія в Білорусі? Не чули... / Марія Щур та Tony Wesolowsky // Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27906878.html>. Дата звернення: 20 серпня 2016 р.
21. Эксперт: Время заигрывания Литвы с Белоруссией закончилось. 7 июня 2017 года // Новостной интернет-портал EurAsia Daily. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eadaily.com/ru/news/2017/06/07/ekspert-vremya-zaiigrvaniya-litvy-s-belorussiey-zakonchilos?utm_source=smi2. Дата звернення: 19 червня 2017 р.
22. «Auganti ir saugi Lietuva veiksmingoje Europos Sąjungoje». Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2015–2020 metų strateginės kryptys // Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/ES/LietuvosESPolitikos2015-2020strategines_kryptys.pdf. Дата звернення: 1 лютого 2017 р.
23. Lithuanian nuclear power referendum, 2012 // Wikipedia. The free Encyclopedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.21.by/society/2017/04/26/1321109.html>. Дата звернення: 29 травня 2017 р.
24. State of the Nation Address by H.E. Dalia Grybauskaitė, President of the Republic of Lithuania. 2017.06.08 16:46 / Speeches. State of the Nation Address // Office of the President of the Republic of Lithuania. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lrp.lt/en/speeches/state-of-the-nation-address/-2017/27739>. Дата звернення: 18 червня 2017 р.